

Laurențiu VLAD

CÂTEVA DATE DESPRE EDUCAȚIA UNUI TÂNĂR BOIER VALAH. STUDIILE LUI CONSTANTIN N. BRAILOIU LA SIBIU, GENEVA ȘI PARIS ÎN ANII 1822-1832

Résumé: Cet article s'est proposé de se pencher sur les études faites à Sibiu, Genève et Paris dans la période 1822-1832 par un jeune boyard valaque, Constantin N. Brăiloiu. Nous nous sommes intéressés à ces détails relatifs à son éducation afin de déduire si elles ont eu une influence quelconque sur la carrière publique de notre héros.

On peut dire que, en grandes lignes, la carrière de Constantin N. Brăiloiu aurait été prévisible sans tenir compte de ses études. Fils d'un grand boyard, Nicolae Brăiloiu – qui avait des importantes fonctions dans l'appareil d'État –, Constantin aurait pu parcourir aisément l'échelle de la hiérarchie administrative. Il en était déjà convaincu lorsqu'il revenait de ses études parisiennes, en janvier 1832, au moins c'est ce qu'il confiait au Michel Chevalier, son mentor socialiste (utopique) de l'époque. Mais peut-être Constantin N. Brăiloiu ne serait-il pas arrivé si loin sur la scène publique autochtone s'il n'avait pas eu la culture juridique offerte par les études qu'il n'a pas quand même terminées. N'oublions pas que, pendant les années 30-70 du 19e siècle, il a été magistrat, professeur de droit, éditeur de textes juridiques, avocat, Ministre de la Justice, plusieurs fois sénateur et député conservateur, Président de l'Assemblée etc., ce qui lui a attiré une grande notoriété dans la société roumaine de l'époque. L'ouverture culturelle qu'il a acquise pendant ses études genevoises ou parisiennes a largement contribué à son ascension socioprofessionnelle et politique. Celle-ci a été également favorisée par le fait que le paradigme de l'ascension parmi les élites autochtones s'est modifié sensiblement autour de la moitié du 19e siècle. C'était le temps où la méritocratie associée à l'appartenance à une grande famille nobiliaire – qui ne renvoyait pas nécessairement à la persistance de certains privilèges (c'était aussi l'époque du démantèlement des rangs nobiliaires), mais plutôt à la tradition d'un passé exemplaire –, constituaient les fondements des grandes carrières publiques roumaines.

Introducere

Încercăm, în cele ce urmează, să vedem cum au decurs studiile unui tânăr valah, fiu de mare boier cu importante slujbe în administrație, care a avut apoi o carieră însemnată pe scena publică românească în anii '30-'70 ai veacului al XIX-lea, când s-a ilustrat ca magistrat, profesor de drept, Ministru de Justiție ori Președinte al Adunării Deputaților. Am fost interesați, de asemenea, să înțelegem felul în care formația sa intelectuală și educația pe care a primit-o în anii 1822-1832 au înrăurit această carieră.

*

Cine era așadar personajul nostru? Constantin N. Brăiloiu¹ s-a născut la Craiova, în ziua a treia a lui octombrie 1809 (după unii autori, în 1810). Era fiul cel mare al lui Nicolae Brăiloiu și al Zoei

¹ Datele biografice, atât cele din introducere, cât și cele din încheierea acestui articol, pot fi regăsite în studiile noastre mai noi despre Constantin N. Brăiloiu: *Constantin N. Brailoiu (1809/1810-1889): esquisse de biographie d'un homme politique conservateur*, în „Tradițional, identitate, modernitate dans les cultures du Sud-Est européen: la littérature, les arts et la vie intellectuelle au XX-e siècle” (Actes du colloque international Bulgare – Français, 1-2 octobre 2004, Sofia), textes réunis par Roumiana Stantcheva et Alain Vuillemin, Éditions de l'Institut d'Études Balkaniques – Artois Presses Université, Sofia – Arras, 2007, pp. 275-289, sau *Conservatori români din veacul al XIX-lea: Constantin N. Brăiloiu, 1809-1889*, în *Conservatorismul românesc. Origini, evoluții, perspective*, coord.: Liviu Brătescu și Mihai Chiper, Iași, Editura Pim, 2008, pp. 18-39.

(Zincăi) Vlădăianu (Vlădoianu), în a căror familie mai veniseră pe lume alți cinci copii (George, Ioan, Casia, căsătorită Rosetti, Cleopatra, soția lui Grigore Racoviță, și Maria, măritată Fața). Tatăl lui Constantin era un boier bogat, care a îndeplinit mai multe slujbe domnești, ajungând în 1844 Mare Logofăt al Credinței (rangul al IV-lea în ierarhia boierilor valahi după nomenclatorul *Arhondologiilor* și intrarea în vigoare a Regulamentului Organic). Cât despre mama sa, aceasta se trăgea dintr-o cunoscută familie de boieri olteni, a căror urmă o regăsim, ca și în cazul Brăiloiilor, tot în secolul al XVII-lea.

La școala lui Trautmann din Sibiu

Prin 1822 Nicolae Brăiloiu îl trimitea pe Constantin – probabil și pe fratele său, Ioan – la o școală din Sibiu, condusă de un anume Trautmann, unde luau lecții de franceză, germană, greacă și italiană, alături de alte odrasle de boieri valahi, printre care se numărau Costache, fiul lui Nicolae Glagoveanu sau Grigorașcu, feciorul lui Gheorghe Bengescu.² Nicolae Brăiloiu își motiva gestul depărtării copiilor de casa părintească prin aceea că în Țara Românească nu prea se mai găseau dascăli, după cum aflăm dintr-o scrisoare din 5 noiembrie 1822 către Păunica lui Hagi Constantin Pop; tot ei îi scria și în 13 ianuarie 1823, anunțând-o că dă „*bani din vânzarea rămătorilor la cheltueala copiilor*”, cărora le mai cumpărase pălării, „*o vioară bună*”, un ceasornic de buzunar, dăruindu-le, pe deasupra, 30 de zloți.³

În primăvara anului 1823, în școala lui Trautmann au apărut o seamă de neînțelegeri între dascăli, ceea ce a tulburat în bună măsură programul de studiu al tinerilor aflați aici.⁴ Îngrijorați de această situație, Nicolae și Zoe Brăiloiu se interesau de soarta școlii, încercând totodată să găsească soluții măcar pentru o bună pregătire a copiilor lor într-o limbă străină (occidentală); nu erau uitate nici plata dascălilor, inclusiv „clavir maister”-ul lui Constantin, sau problemele legate de primenirea garderobei celor doi băieți aflați la studii, cărora părinții le comandau veșminte nemțești, „*fîndcă numai tei sântu cu haine turcești și le vine cu grăutate la umblet*”⁵. Așa cum preciza Zoe Brăiloiu într-una din epistolele sale, aceste haine trebuiau „*să fie de anghin (nanchin – n.n.) ca să fie mai ușoare de vară, și să și spală: poate să li facă și câte un rând de postav, pentru sărbători, de să vor fi înveichit cele ce au avut de aici; însă postavu(l) să fie până la zece sloș cotu, că nu mai scump, căci vremea și starea țării(i) noastre nu ne iartă a ne întinde la cheltueli mari și de prisos*”⁶.

Un an mai târziu, școala lui Trautmann își închidea porțile, iar Nicolae Brăiloiu se gândea să-i trimită pe cei doi feciori ai săi, Constantin, atunci în vârstă de 15 ani, și Ioan, de 11, la studii la Viena, numai că l-ar fi costat prea mult, 600 de florini de hârtie pe an; ar fi putut, urma el în scrisoarea din 25 aprilie 1824, să amanezeze o moșie, iar de nu va fi fost de ajuns, o ruga pe Păunica, soția lui Constantin Hagi Pop, destinatară scrisorii sale, să-i găsească pe la Viena „*un dascăl cum trebuie, bun pentru franceză, germană și italiană, și chiar științe*” ce avea să-i școlească pe toți copiii săi pentru o

² Nicolae Iorga, *Contribuții la istoria învățământului românesc în țară și străinătate (1780-1830)*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Literare”, II, XXIX, 1906-1907, pp. 33-58/pp. 46-48. Date despre prezența Brăiloiilor în școlile sibiene și în Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Ilie Popescu-Teiușan, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, pp. 66-67.

³ Idem, *Contribuții la istoria învățământului românesc în țară și străinătate (1780-1830)*, p. 44. Date din corespondența lui Nicolae Brăiloiu aflată la Biblioteca Academiei Române (BAR), Manuscrise, pach. DCCXLVII, doc. nr. 69; apud Nicolae Isar, *Școala națională de la Sf. Sava și spiritul epocii (1818-1859)*, București, Editura Universității din București, 1994, p. 22.

⁴ Nicolae Iorga, *Contribuții la istoria învățământului românesc în țară și străinătate (1780-1830)*, p. 45.

⁵ Date din corespondența lui Nicolae Brăiloiu la BAR, Manuscrise, pach. DCCXLVII, doc. nr. 123; apud Nicolae Isar, *Școala națională de la Sf. Sava și spiritul epocii (1818-1859)*, p. 22, respectiv, *Principatele Române în epoca luminilor (1770-1830). Cultura, spiritul critic, geneza ideii naționale*, București, Editura Universității din București, 1999, p. 62.

⁶ Citat dintr-o scrisoare a Zoi Brăiloiu către Păunica lui Constantin Hagi Pop, din 31 ianuarie 1823, în Nicolae Iorga, *Contribuții la istoria învățământului românesc în țară și străinătate (1780-1830)*, p. 45.

simbrie bună de aproximativ 3000 de lei pe an, dar și pentru casă, câteva slugi, având și pentru posibilitatea de a mai da lecții particulare altor tineri.⁷

Geneva: sejurul elvețian

Nu știm ce se va fi întâmplat în perioada imediat următoare, unii cercetători sugerează că ar fi urmat cursurile unei școli la Odessa (dar se pare că este mai degrabă vorba de unul din frații săi, Ioan⁸). Cert este că prin 1828, la sfârșitul lunii mai ori în prima parte a lui iunie, Constantin N. Brăiloiu asista la „*sărbătoarea promoțiilor*” de la Geneva, unde erau premiați cei mai merituoși elevi ai colegiului său. Într-o epistolă din 17 iunie 1828, el îi povestea tatălui său cu nedismulată emoție cum a decurs ceremonia, prezidată de rectorul Academiei, apreciind la superlativ „*încurajarea pe care o primesc (...) științele și artele*” în Elveția⁹.

Modelul helvețic transparent din întreaga scrisoare, junele Brăiloiu neezitănd să critice vechea administrare a Valahiei, în contextul în care, spunea el, contele Pahlen, guvernatorul general rus al Principatelor Române, se ocupa „*cu întocmirea unei bune organizări interioare a ambelor țeri*”¹⁰. Așadar, experiența geneveză l-a făcut pe tânărul boier valah să înțeleagă anumite deficiențe politice și sociale ale țării sale și să imagineze, uneori într-un registru patetic, dar, cu certitudine, influențat de sentimente umanitariste¹¹ ori de echitate și dreptate socială, soluții pentru remedierea lor: „*Este evident deci că monarhul rus își întinde bunăvoința și asupra bietelor noastre ținuturi, iar boierii nu au decât să profite și împreună cu contele să lucreze la buna stare a țerii noastre. Iată o foarte bună ocazie și toți aveți datoria de a vă gândi să asigurați fericirea bieților țerani, să stabiliți legi bune și să basați pe echitate și dreptate o nouă administrație pentru a ni asigura un viitor strălucit, căci numai atunci țara va putea prospera și opune o stavilă forței împrejurărilor. Ah, dacă ți-aș putea zugrăvi imaginea acestei virtuoză nații, ai simți că-ți crește cu multă putere acest sentiment patriotic, care știi că ți-e înăscut și care mă inspiră și pe mine. Abia acuma, tată dragă, văd mai limpede imperfecțiunea și viciile organizării noastre sociale. A venit vremea să ne gândim mai serios la viitor. Avem nevoie de o îmbunătățire a constituției noastre politice și mai ales în învățământ, fiindcă numai știința poate civiliza tineretul care va trebui să fie odată podoaba și forța țerii noastre. De-ar da Dumnezeu ca dorințele mele să se îndeplinească! Aș vărsa lacrimi de bucurie și m-aș socoti cel mai fericit între oameni dacă într-o zi mi-ar fi dat să văd strălucind astrul științei asupra acestor ținuturi favorizate de natură și persecutate de oameni*”¹².

Mai mult chiar, în timpul sejurului său parizian, îl găsim pe Constantin N. Brăiloiu tot mai aproape de critica socială; era un cititor pasionat al jurnalului „Le Globe”, girat de unul dintre adepții de marcă ai doctrinei lui Saint-Simon, Michel Chevalier, cu care și coresponda în decembrie 1831.¹³

⁷ *Ibidem*, p. 46.

⁸ Suggestia lui Marcel Romanescu; apud Mihai Sorin Rădulescu, *Les ancêtres de Constantin Brailoiu*, în „Sociétés Européennes”, 11, sous la rédaction de Paul H. Stahl, Paris-Bucarest, 1995, pp. 11-25 / p. 19. Andrei Pippidi precizează că este vorba de Ioan; vezi Andrei Pippidi, *Un saint-simonian român*, în „Vatra”, Serie nouă, XXXIII, 7 (424), 2006, pp. 75-78/p. 78.

⁹ *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Eudoxiu de Hurmuzachi, adunate, adnotate și publicate de Neculai Iorga, X, București, 1897, pp. 621-623. Noi am utilizat traducerea Liliane Iorga publicată în *Scrisori de studenți (1822-1889)*, adunate de N. Iorga, București, 1934, pp. V-VII. Detalii referitoare la studiile lui Constantin N. Brăiloiu la Geneva și în Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, pp. 90-91.

¹⁰ *Scrisori de studenți (1822-1889)*, p. V.

¹¹ Pompiliu Eliade, *Histoire de l'esprit public en Roumanie au XIXe siècle*, I, Société Nouvelle de Librairie et Édition, Paris, 1905, p. 258. Aserțiunea sa se referă la prezența, în imaginarul socio-politic al românilor aflați la studii în străinătate, a ideii de eliberare a robilor țigani de pe moșiile familiilor lor. Pompiliu Eliade își susținea punctul de vedere prin câteva detalii dintr-o scrisoare a tânărului Brăiloiu către tatăl său (10 noiembrie 1828), în care era prezentată în termeni superlativi inițiativa regelui Franței, ce hotărâse să-i răscumpere pe sclavii greci din Egipt.

¹² *Scrisori de studenți (1822-1889)*, pp. V-VI.

¹³ Andrei Pippidi, *loc. cit.*, pp. 75-78.

Dar să ne întoarcem la Geneva pe urmele lui Constantin N. Brăiloiu, unde acesta studia algebra, geometria, logica, dreptul¹⁴, economia politică, latina, greaca, intenționând să ia chiar lecții de muzică și de pictură, motiv pentru care îi cerea tatălui său un supliment de bani (iunie 1828)¹⁵. De altfel, cheltuielile de întreținere erau destul de ridicate, îi trebuiau măcar 190 de franci pe lună, așa cum nota într-o epistolă din 10 noiembrie 1828, în care își expunea bilanțul financiar alături de cel al verilor săi, feciorii logofătului Golesecu, aflați și ei la Geneva; tot atunci își exprima recunoștința pentru dascălii săi de odinioară: Constantin Munteniotis, Grigore (Pleșoianu) și Stanc(i)u (Căpățâneanu).¹⁶ Împreună cu scrisoarea de care vorbeam, el trimitea acasă un program al Universității din Strasbourg, adăugând că acolo materiile de studiu ar fi fost mai numeroase, iar timpul ce putea fi alocat pentru fiecare în parte era mai generos. Desigur că informația aceasta făcea parte dintr-o strategie a tânărului Brăiloiu care încercase în varii rânduri să-și convingă părintele că ar fi mai bine să ia drumul Franței pentru a-și definitiva studiile; ar fi putut s-o facă destul de repede, chiar în 1829, luând cu el și pe fratele mai mic, Gheorghe (probabil acel George pe care-l amintea Octav George Lecca). Așadar, era decis să părăsească Elveția, nefiind în fapt interesat de Strasbourg, ci de Paris, de unde, spunea el, putea aduce diploma de „*bachelier ès lettres*”; găsisse o soluție și pentru locuință, ar fi stat la unchiul său Vlădoianu.¹⁷

Aflăm din aceeași sursă că avea răgazul lecturii: primise cărțile solicitate tatălui său cu două luni înainte, anume, traducerile în românește ale vornicului Alexandru Beldiman, *Numa Pompiliu și Orest* (era vorba de Jean-Pierre Claris de Florian, *Istoria lui Numa Pompilie, al doilea crai al Romei*, Iași, 1820, și de François-Marie Arouet (Voltaire), *Tragodia lui Orest*, Buda, 1820, ambele tălmăcite din franceză¹⁸), împreună cu o seamă de texte din „Plutarh”, pe care le ceruse „*ca să nu-și uite limba*”, după cum ne spune Nicolae Iorga. Nu știm sigur despre ce text din Plutarh vorbea Constantin N. Brăiloiu, cert este că înainte de 1828 nu existau decât două traduceri din acest autor, una datorată lui Constantin Diaconovici-Loga, *Plutarh pentru educația sau creșterea pruncilor*, iar cealaltă, lui Teodor Racece, *Chrestomaticul românesc sau Adunare a tot felui de istorii și alte fâptorii, scoase din autorii di pe osebite limbi*, Cernăuți, 1820, în aceasta din urmă¹⁹ regăsindu-se Diodor din Sicilia, Quintus Rufus, Plutarh, Lucian din Samosata, Diogene Laertiu, Ioannes Stobeu, Chr. M. Weiland, M-me de Genlis. Cărțile fuseseră solicitate într-o epistolă din 12 septembrie²⁰, în care tânărul Brăiloiu se arăta extrem de afectat de faptul că părintele său avea îndoiele cu privire la seriozitatea studiilor sale; de aceea încerca să-l convingă că nu diplomele, medaliile sau premiile sunt importante, ele sunt simple jucării pentru copii, ușor de cumpărat, ci faptul că el se simțea un tânăr conștient, care își pregătea cariera îndemnat fiind de dragostea sa pentru familie, patrie, precum și de „*sentimentul propriei demnități*”. Eroul nostru a avut și o seamă de lecturi în domeniul istoriei, nu știm însă dacă ele datează din aceeași perioadă, dar deținem informația²¹ prin care Constantin N. Brăiloiu avea în

¹⁴ L-am regăsit pe Constantin N. Brăiloiu înscris, sub nr. 121, în documentele oficiale, la un ciclu de studii de drept în *Le livre du Recteur de l'Académie de Genève (1559-1878)*, publié sous la direction de Sven Stellung-Michaud, I, Librairie E. Droz, Genève, 1959, p. 440. Aceași sursă (p. 371) reține și numele lui Ștefan, respectiv, Nicolae Golesecu, înscrisi la un ciclu de studii de filosofie (sub numerele 8150, 8151 în documentele oficiale).

¹⁵ Regestele scrisorilor lui Constantin N. Brăiloiu către tatăl său din 17 iunie, 29 iulie și 10 noiembrie 1828, în *Documente privitoare la istoria românilor*, p. 623.

¹⁶ *Ibidem*, Scrisoarea lui Constantin N. Brăiloiu către tatăl său din 10 noiembrie 1828. Cu privire la identificările celor doi dascăli, vezi sugestiile lui Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, p. 97.

¹⁷ Scrisorile lui Constantin N. Brăiloiu către tatăl său din 17 iunie, 29 iulie 1828, 10 noiembrie, în *Documente privitoare la istoria românilor*, p. 623.

¹⁸ Apud *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei RSR, 1979, p. 97. În comentariile la regestele scrisorilor lui Constantin N. Brăiloiu către tatăl său, publicate în *Documente privitoare la istoria românilor*, p. 623, Nicolae Iorga nota că ambele volume fuseseră editate la Buda.

¹⁹ Apud *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, p. 719.

²⁰ Regestul scrisorii lui Constantin N. Brăiloiu către tatăl său din 12 septembrie 1828, în *Documente privitoare la istoria românilor*, p. 623.

²¹ Detaliu ce ne-a fost comunicat de profesorul Andrei Pippidi, căruia îi mulțumim și pe această cale.

biblioteca personală (o șampilă certifica explicit acest lucru) un volum semnat de Ph. Le Bras, „membre de l'Institut, maître de conférences à l'École Normale, conservateur-administrateur de la Bibliothèque de la Sorbonne”. Ne referim la al doilea tom al volumului *Histoire du Moyen Age depuis l'invasion de l'Empire romain par les barbares jusqu'à la formation du système d'équilibre des États européens* (Firmin Didot Frères Libraires, Paris, 1847).

În 1829, în scrisorile din 9 ianuarie și 25 martie²², care aveau același destinatar, Constantin N. Brăiloiu sugera din nou că ar trebui să plece la Paris. Sugestia era indirectă, în opinia editorului celor două texte, Nicolae Iorga: atunci când Constantin comenta cu simpatie decizia tatălui său de a-l trimite pe Ioan, la un institut militar imperial de la Odessa ori de la Petersburg, el opta fără să ezite pentru varianta secundă, fiind convins că un oraș mai mare putea oferi mai multe posibilități. Raționamentul era aplicabil și în cazul „*Geneva ori Paris*”, și fusese utilizat adesea direct în epistolele sale anterioare. În rest, stăruia asupra evenimentelor politice românești ori europene (cum mai făcuse și în alte scrisori), asupra marilor cheltuieli impuse de lecțiile sale particulare de „*matematici, latină și drept public*”, problemelor lui Petrache Poenaru de la Paris, unde era „extern” al Școlii Politehnice, sau asupra faptului că, „*spre mirarea tuturor*”, Dinicu Golescu își rechemase în țară copiii „*cari, neștiind la sosire decât grecește și franțuzește, n-au apucat a înveța nimic*”.

Bacalaureat la Sorbona: studiile pariziene

Pe 20 august 1830 Constantin N. Brăiloiu își îndeplinea promisiunea făcută la Geneva tatălui său, devenind *bachelier ès lettres* la Sorbona; avea calificativele „bine” la greacă, istorie & geografie, „mediu” la latină și „suficient” la retorică.²³ Nu era singurul tânăr din Principatele Române care obținea acest titlu, 99 de persoane trecând aceste examene în perioada 1818-1860; dintre aceștia îi amintim pe Gheorghe Bibescu (1821), Ion Vlădoianu (1826), Constantin Filipescu (1827), Dimitrie Golescu (1827), Dimitrie Filipescu (1828), Nicolae Crețulescu (1835), Vasile Alecsandri (1835), Alexandru Ioan Cuza (1835), Nicolae Docan (1835), Dumitru Brătianu (1836), Ioan Emanoil Florescu (1842), Alexandru Catargi (1842, 1844), Constantin Bosianu (1847), Adolf Cantacuzino (1849), Nicolae Bibescu (1849), Georges Bibescu, fiul domnitorului (1852), Vasile Pogor (1852), Alexandru Odobescu (1853), Ștefan Fălcoianu (1857), Alexandru Lahovari (1859) etc.²⁴

În paralel, tânărul Brăiloiu a încercat să obțină și un bacalaureat în drept. Așa cum era întocmită legea franceză în acea vreme, el ar fi trebuit să-l obțină numai dacă avea 12 înscrieri la cursurile Facultății de Drept și dacă susținea două examene anuale, în urma cărora i se elibera un certificat de aptitudini.²⁵ Nu a reușit: din 9 noiembrie 1829 și până în 15 noiembrie 1831, perioadă în care a locuit la un anume Morand, pe rue de Fleurus (nr. 10), el nu a putut să adune decât nouă „inscripții” la cursuri.²⁶ De fapt, după datele lui Pompiliu Eliade, din 1816 și până la finele anilor '50 ai veacului, dintre cei 69 de români ce s-au perindat pe la Facultatea de Drept de la Paris, 11 au trecut bacalaureatul (Ion Vlădoianu – 1830, Constantin Filipescu – 1831, Constantin Crețulescu – 1832, Nicolae Cantacuzino – 1834, Ion Cantacuzino – 1845 etc.), 17 au fost licențiați (Ion Filipescu – 1834,

²² Regestele scrisorilor lui Constantin N. Brăiloiu către tatăl său din 9 ianuarie sau 25 martie 1829, în *Documente privitoare la istoria românilor*, pp. 623-624.

²³ Pompiliu Eliade, *Din arhivele Sorbonei*, în „Viața Nouă”, I, 10, 15 iunie 1905, pp. 223-232/p. 226. Date cu privire la prezența lui Constantin Brăiloiu la Paris în anii 1829-1831, și în Pompiliu Eliade, *Histoire de l'esprit public en Roumanie au XIXe siècle*, I, p. 244, p. 252 sau Nicolae Isar, *România la studii în Franța*, în „Analele Universității din București”, Seria „Istorie”, XXVIII, 1979, pp. 41-59/pp. 55-56.

²⁴ Pompiliu Eliade, *Din arhivele Sorbonei*, pp. 226-231.

²⁵ Idem, *Din arhivele Școlii de Drept de la Paris*, în „Viața Nouă”, I, 16, 15 septembrie 1905, pp. 365-380/p. 367. Pentru licență, care se finaliza în trei ani, mai era nevoie de susținerea a două examene și de redactarea unui memoriu, iar pentru doctorat, care se încheia în patru ani, de încă patru „inscripții”, de două examene parțiale și de o teză. Descrierea sistemului, și la Constantin C. Angelescu, *Cei dintâi români doctori în drept la Paris*, extras din „Dreptul”, 28-29, 1928, p. 4, ori Nicolae Isar, *România la studii în Franța*, p. 44.

²⁶ Pompiliu Eliade, *Din arhivele Școlii de Drept de la Paris*, p. 371.

Mihai Anagnosti – 1837, Nicolae Docan – 1838, Dumitru Brătianu – 1841, Gheorghe Cretzeanu – 1853 etc.), cinci au obținut doctoratul (Gheorghe Costa-Foru – 1850, Constantin Bosianu – 1851, Vasile Boerescu – 1857, Gheorghe Cantacuzino – 1858, Gheorghe Ion Vernescu – 1860), iar restul s-au ales numai cu experiența audierii unor cursuri de specialitate (Vasile Alecsandri, Gheorghe Bibescu, Ion Ghica, Vasile Pogor, Barbu Știrbei etc.).²⁷

*

Perioada pariziană a lui Constantin N. Brăiloiu este marcată și de prima sa apariție publică; îl aflăm printre semnatarii unei epistole entuziaste adresate lui Ion Heliade Rădulescu, exprimându-și bucuria pentru inițiativa acestuia de a publica o gazetă în limba română, apreciind că astfel „*să fac lucruri și așazăământuri mântuitoare (...) care înlesnesc a să răvârșa luminile și cunoștințele care contribuiesc spre fericirea și folosul Rumânilor*”²⁸. Scrisoarea, publicată în „Curierul Românesc” (nr. 58, 28 octombrie 1829, p. 247), mai era semnată de Nicolae Băleanu, Dumitrache Goleșcu, Costache Filipescu, Alexandru Lenș, Constantin Lenș, Mărgeală și Ion Vlădoianu. Același text, cu aceleași semnături, se regăsește și în paginile „Albinei Românești” (nr. 46, 3 noiembrie 1829, pp. 181-182).

*

Așa cum am mai spus, pe vremea când se găsea la Paris, tânărul Brăiloiu s-a apropiat de cercurile „saint-simoniene”, cel puțin așa susținea Ion Ghica într-o scrisoare din 1883 către Vasile Alecsandri, în care făcea referire la „*prietenii și camarazii*” lui Teodor Diamant din capitala Franței; pe lângă numele lui Brăiloiu mai erau amintite cele ale lui Iancu (Ion) Bălăceanu, Barbu Catargiu, Niculache Niculescu, Stavrache Niculescu și Iancu (Ion) Vlădoianu.²⁹

Mai cunoaștem câte ceva relativ la acest episod din viața lui Constantin N. Brăiloiu; pe 24 decembrie 1831, el îi scria³⁰ lui Michel Chevalier, redactorul girant al jurnalului „Le Globe” cu apelativul „mon père”, mărturisindu-i devotamentul total pentru „*religia saint-simoniană*”, pe care o numea în fraze avântate „*noua credință*”, „*noua doctrină*” ori „*noua știință*”. Epistola în chestiune aducea în discuție și o donație de 200 de franci, pe care semnatarul ei sconta să o facă din banii ce-i trimitea părintele său, Nicolae, pentru o mai bună propagandă a ideilor în care credea; mai mult, ea conținea și promisiunea de a pune la dispoziția *noii legi* poziția *onorabilă* ce era convins că o va ocupa în administrația Principatului Valahiei. Siguranța pe care o avea tânărul nostru erou în această chestiune era dată de faptul că făcea parte dintr-o ilustră familie boierească, în care tatăl, ca să nu mai vorbim și de alți ascendenți, avea (și avusese) funcții importante în administrație. Era unul dintre factorii determinanți de ascensiune în societatea românească a vremii.

Aceeași scrisoare ne dă o seamă de detalii cu privire la încheierea sejurului parizian ori despre gazda și companiile junelui Brăiloiu din capitala Franței. Astfel, se pare că medicul Louis Morant (Morand) la care stătea, împreună cu un alt locatar al acestuia, americanul Diaz, extern la Școala de Mine, păreau să fie câștigați pentru cauza saint-simoniană în urma discuțiilor purtate cu el și a lecturilor din „Le Globe”. Implicat cu pasiune în propaganda saint-simoniană, tânărul boier valah îi sugera lui Michel Chevalier să trimită în continuare numere din jurnalul pe care-l gira la pensiunea medicului Louis Morant (Morand), chiar și după ce el va fi părăsit Parisul (ianuarie 1832), convins fiind că numeroși tineri ce erau găzduiți acolo puteau fi influențați în timp de ideile promovate în „Le

²⁷ *Ibidem*, pp. 378-379.

²⁸ Fragmentul citat a fost preluat după Nicolae Isar, *Români la studii în Franța*, p. 56. Vezi și Pompiliu Eliade, *Histoire de l'esprit public en Roumanie au XIXe siècle*, I, p. 244.

²⁹ Andrei Pippidi, *loc. cit.*, p. 77. După cum precizează Andrei Pippidi, lista de nume – preluată probabil după Ion Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, București, 1887 – se regăsește și în studiile semnate de Dimitrie Popovici, „*Santa Cetate*” între utopie și poezie, București, 1935, respectiv, de Ion Cojocaru și Zigu Ornea, *Falansterul de la Scăieni*, București, 1966

³⁰ Epistola publicată în Andrei Pippidi, *loc. cit.*, p. 77.

Globe”. În încheiere, tânărul Brăiloiu își exprima dorința de a primi și la București numere din jurnalul amintit, lăsând să se întrevadă o înțelegere ulterioară în acest sens.

Încheiere

După încheierea studiilor, Constantin N. Brăiloiu chiar va fi ocupat poziții onorabile în administrație, așa cum îi scrisese lui Michel Chevalier, numai că opțiunea lui nu mai avea nimic a face cu înclinațiile socialist-utopice din vremea studiilor pariziene. În 1832 îl aflăm supranumerar la Secretariatul Statului, apoi procuror la secția criminală a Curții Judiciare (1837), la cea de Apel (1841, 1842), pentru ca, în fine, să fie și membru al Curții Apelative Criminalicești (1853). În 1855 a revenit la Secretariatul Statului ca asesor, pentru ca în 1856 să fie numit în Comisia pentru dezrobirea țiganilor, iar apoi membru al Înaltei Curți de Justiție și președinte al Curții Comerciale, demnitate pe care a deținut-o efectiv în 1859.

În 1838 și între 1841 și 1843 Constantin N. Brăiloiu se regăsea printre profesorii Colegiului „Sfântul Sava”, fiind titular la „drept criminalicesc”, iar apoi la procedură judecătorească civilă și comercială. După consumarea evenimentelor din vara anului 1848, devenea director al Eforiei Școalelor. În aceeași perioadă el a cunoscut și o ascensiune considerabilă din punctul de vedere al rangului ocupat în ierarhia boierilor valahi. Astfel, *Arhondologiile* vremii l-au înregistrat pe rând ca pitar (1841), serdar (1842), paharnic (1847), clucer (1850) și agă (1855); așadar, conform nomenclatorului, el a urcat de la rangul al IX-lea în ierarhie până la cel de-al V-lea.

Pe 28 august 1846, viitorul lider conservator devenea tată pentru prima oară. Nu avusese copii din prima căsătorie cu Coralia Ghica, dar cea de a doua soție, Ecaterina (Catinca) Hagi Mosco, îi dăruia trei fete și trei băieți. Semnalăm dintre aceștia doar pe Nicolae, căsătorit cu Maria Lahovari, care au fost părinții cunoscutului folclorist Constantin Brăiloiu. (Peste ani, Constantin N. Brăiloiu a căutat să ofere copiilor săi o educație aleasă, așa cum o făcuse și tatăl său. Și a ales tot Parisul pentru aceasta, astfel că, prin 1864, unul dintre fiii săi se găsea la studii la în capitala Franței³¹.)

Din 1859 s-a dedicat politicii militante. Făcea parte din grupul conservatorilor munteni conduși de Barbu Catargiu, fiind alături de Apostol Arsache, Ioan Emanoil Florescu, Dimitrie Ghica etc. A avut, în anii 1859-1862, o intensă activitate publicistică, ocupându-se îndeaproape de destinul jurnalelor „Conservatorul Progresist” și „Unirea”. A fost deputat și senator în mai multe rânduri, începând din 1859 și până în 1876, reprezentând pe alegătorii doljeni și gorjeni. Secretar de Stat (1858-1859), membru al Comisiei Centrale de la Focșani (1859-1861), Constantin N. Brăiloiu a deținut apoi portofoliul Justiției în două rânduri, în guvernele Barbu Catargiu (aprilie-mai 1861, ianuarie-iunie 1862). A îndeplinit și mandatele de Primar al Bucureștilor (1873), de Vicepreședinte al Senatului, respectiv, de Președinte al Adunării Deputaților (1876).

Aparent, după 1876, Constantin N. Brăiloiu dispărea din viața politică; mai înregistrăm totuși prezența sa în dezbaterile publice din 1879 asupra revizuirii Constituției. Se pare că s-a dedicat advocaturii, pe care o mai practicase în anii '50-'60 ai secolului al XIX-lea. În 1889 se stingea din viață la București, în a nouăsprezecea zi a lunii iunie, iar de atunci, odihnește la Cimitirul Bellu, acolo unde i s-a alăturat, în 1904, iubita și iubitoarea lui soție, Catinca.

*

În linia mari, cariera lui Constantin N. Brăiloiu era previzibilă, indiferent de studiile sale. Fiu de mare boier cu înalte funcții în stat, el putea să parcurgă destul de lesnicios treptele ierarhiei

³¹ Vezi datele din epistolele lui Basarab Brâncoveanu către Constantin N. Brăiloiu din 14 iunie, 2 iulie și 6 august 1864, Biblioteca Academiei Române, Corespondență Constantin N. Brăiloiu, S 5(2-4)/CXXIV.

administrative. Era convins că o va face încă din ianuarie 1832, când se pregătea să se întoarcă în țară de la Paris, cel puțin așa îi mărturisea lui Michel Chevalier, mentorul său socialist (utopic) din acea vreme.

Dar poate Constantin N. Brăiloiu nu ajungea atât de departe pe scena publică autohtonă dacă nu ar fi avut cultura juridică pe care studiile, chiar și așa neterminate, i-au conturat-o. Să nu uităm că a fost magistrat, profesor de drept, editor de texte juridice (spre exemplu, *Pravilniceasca Condică* ori *Legiuirea Caragea*), avocat, Ministru de Justiție, Președinte al Adunării Deputaților etc., ceea ce a însemnat o importantă recunoaștere în societate. Deschiderea culturală, pe care a dobândit-o în studiile sale genezeze ori pariziene, a contribuit foarte mult la ascensiunea sa socio-profesională și politică. A mai contribuit și faptul că paradigma ascensiunii în rândul elitelor autohtone se schimba simțitor pe la mijlocul veacului al XIX-lea. Era epoca în care meritocrația – asociată cu apartenența la o mare familie nobilă, dar care nu trimitea neapărat la persistența unor privilegii (tot atunci erau desființate rangurile boierești), ci la tradiția unui trecut exemplar – construia marile cariere publice românești.